

Εισαγωγή

Το πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου γράφτηκε τελευταίο. Συνηθίζεται το εισαγωγικό κεφάλαιο να γράφεται τελευταίο. Ομολογώ ήταν και το πιο δύσκολο να γραφτεί. Τα υπόλοιπα κεφάλαια ήταν κομμάτια της διδακτορικής διατριβής την οποία κατέθεσα στο Πανεπιστήμιο Κύπρου το 2018. Από τότε παρενέβαινα με κύριο στόχο να μειώσω τον όγκο της διατριβής, μη θέλοντας να καταστήσω την ανάλυσή της ηράκλειο άθλο – επιπλέον, ορισμένα σημεία αναθεωρήθηκαν. Η εισαγωγή ήταν δύσκολο να γραφτεί κυρίως γιατί ήθελα –εμμονικά θα έλεγα– να αποφύγω τους καθιερωμένους τρόπους αφήγησης ενός εισαγωγικού κεφαλαίου, π.χ.: «Στο πρώτο κεφάλαιο θα είναι αυτό, στο δεύτερο αυτό, στο τρίτο αυτό...». Σκεφτόμουν ότι ίσως κάποιος χιουμορίστας ιστορικός κάποτε γράψει: «μετά το 6ο κεφάλαιο ο αναγνώστης δεν θα πρέπει να προετοιμάζεται για κολοσσιαίες εκπλήξεις καθότι ακολουθεί το 7ο κεφάλαιο». Αντ' αυτού αρχίζω με παραλληλισμό· με βεβαιότητα μπορώ να πω ότι είναι ακραίος παραλληλισμός –μολαταύτα ελπίζω να αποδειχθεί εύστοχος–, συνεχίζω σε πιο συμβατικές μορφές αφήγησης (αναφερόμενος στην υπάρχουσα βιβλιογραφία γύρω από την ΕΔΑ και το κυπριακό) και ακολούθως ολοκληρώνω την εισαγωγή με αναφορές στην ίδρυση και ιδεολογική ταυτότητα του κόμματος της ελλαδικής Αριστεράς.

Ο παραλληλισμός: Ακόμη και ένας περιστασιακός αναγνώστης της μετεμφυλιακής πολιτικής ζωής της Ελλάδας μπορεί να διαπιστώσει ότι η ΕΔΑ υποστηρίζει μαχητικά το κυπριακό από το οποίο επωφελείται τακτικά και απροσμέτρητα. Αλλά αυτό είναι η κορυφή του παγόβουνου· η έρευνα θα αποκαλύψει ότι «κρύβονται» πολύ περισσότερα στις σχέσεις ΕΔΑ και κυπριακού, σε σημείο που να αμφισβητείται εάν όντως η ΕΔΑ υποστήριξε το κυπριακό.

Ας πάρουμε τα πράγματα ένα προς ένα: Η ΕΔΑ εμφανίζει τα συμπτώματα ενός «ερωτευμένου» όταν έχει να κάνει με την Κύπρο: το κυπριακό την ενδυναμώνει, την «ανυψώνει», το ρήμα «ανυψώνει» δεν είναι σχήμα λόγου· κυριολεκτικά την «ανυψώνει»· το 1958 εκλέγεται αξιωματική αντιπολίτευση, ασύλληπτο κατόρθωμα για ένα κόμμα το οποίο το 1951 (έτος ίδρυσης) έμοιαζε αβέβαιο αν θα μακροημέρευε στο εχθρικό μετεμφυλιακό περιβάλλον. Ο «κυπριακός έρωτας» τής δίνει αυτοπεποίθηση, βγαίνει από το πολιτικό περιθώριο στο οποίο λαθροβιούσε τα πρώτα χρόνια της ύπαρξής της και φθάνει στο σημείο να καταθέτει προτάσεις μομφής ενάντια στην κυβέρνηση και να πρωταγωνιστεί σε εκστρατεία κατά της

εγκατάστασης πυραύλων στην Ελλάδα, ωθούμενη από την ατμόσφαιρα αντιδυτικισμού την οποία δημιούργησε η κυπριακή υπόθεση.

Επιπλέον, η ΕΔΑ μοιάζει «ερωτευμένη» με τα πλήθη τα οποία διαδηλώνουν στο κυπριακό, επιδοκιμάζει –ως «ερωτευμένη που είναι»– κάθε τους πράξη ακόμη και την πιο ακραία – π.χ., βανδαλισμούς, λιθοβολισμούς. Απογοητεύεται όταν οι εκπρόσωποι της κυπριακής υπόθεσης δεν ανταποκρίνονται στο κάλεσμά της για λύση εκτός «δυτικού πλαισίου», απογοητεύεται, για παράδειγμα, όταν ο Μακάριος στο πρώτο μισό της δεκαετίας του '50 προέβαινε σε φιλοδυτικές εκδηλώσεις. Παρ' όλα αυτά, σπάνια αντιδούσε ανοικτά με τον Μακάριο, μη θέλοντας να διασαλεύσει την τόσο ωφέλιμη σχέση της με τον κυπριακό αγώνα. Βέβαια, η ωφέλεια της σχέσης της με το κυπριακό είναι μονόπλευρη. Η κυπριακή υπόθεση δεν επωφελήθηκε από την υποστήριξη της ΕΔΑ· το αντίθετο, ζημίωσε: οι Βρετανοί, και οι δορυφόροι τους, εκμεταλλεζόμενοι την οξυμμένη ενωτική ρητορική της ελληνικής Αριστεράς παρουσίαζαν τους κομμουνιστές ως υπεύθυνους της ανακίνησης του κυπριακού και τον κυπριακό αγώνα ως κομμουνιστικό, με αυτό τον τρόπο υπονόμειαν στη διεθνή σκηνή το ζήτημα της αυτοδιάθεσης και αμαύρωναν τη φήμη του αγώνα των Ελλήνων της Κύπρου.

Αν παρατηρήσει κανείς προσεκτικά τις σχέσεις ΕΔΑ και κυπριακού, υπάρχει και μια διαστροφή στον «κυπριακό έρωτα» της ΕΔΑ, καθότι όσο χειρότερα πάει το κυπριακό τόσο το καλύτερο για την ΕΔΑ. Ενδεικτικά: Στην πρώτη αποτυχία της προσφυγής στον ΟΗΕ, η ΕΔΑ ενθουσιάστηκε βλέποντας τις μάζες να εκφράζουν τα αντιδυτικά τους αισθήματα. Επιπλέον, στην επόμενη αποτυχία του κυπριακού, αυτή της Τριμερούς, η ΕΔΑ και πάλι ενθουσιάστηκε ακούγοντας τις φωνές οι οποίες καλούσαν σε έξοδο από το ΝΑΤΟ. Συμπερασματικά: Όσο χειρότερα για το κυπριακό τόσο καλύτερα για την ΕΔΑ. Δικαιολογημένα λοιπόν το κόμμα της Αριστεράς προσέμενε σε «χειρότερες» ημέρες στο κυπριακό ζήτημα.

Η δέσμευση της ΕΔΑ στον ενωτικό σκοπό/αυτοδιάθεση δεν ήταν χωρίς όρους. Έθεσε ορισμένους όρους επίλυσης του κυπριακού, με σημαντικότερο ότι η λύση δεν θα έπρεπε να προέλθει από τις χώρες της Δύσης. Οι όροι αυτοί, όπως θα διαπιστώσει ο αναγνώστης στη συνέχεια του βιβλίου, είχαν περισσότερη σημασία από το περιεχόμενο της όποιας λύσης.

Και μια τελευταία «ερωτική διαπίστωση»: ο έρωτας είναι μονόπλευρος σε αυτή την περίπτωση. Οι εκπρόσωποι του κυπριακού αγώνα (Μακάριος, Γρίβας) ουδέποτε ανταπέδωσαν ή έστω εξέφρασαν ευχαριστίες στην ΕΔΑ για το ενδιαφέρον της για το κυπριακό. Ο λόγος είναι ασφαλώς τα αντικομμουνιστικά τους αισθήματα και η αντίληψη των δύο ηγετών του κυπριακού αγώνα ότι το ενδιαφέρον της ΕΔΑ περισσότερο ζημιά παρά όφελος προκαλούσε στην κυπριακή υπόθεση.

Πέρα από τη σχέση ΕΔΑ και κυπριακού, το παρόν βιβλίο καταπιάνεται, σε υποδεέστερο βαθμό ασφαλώς, και με τον Μακάριο. Σκοπός είναι η ανάδειξη, έστω ως έναν βαθμό, του μεγέθους της επιρροής του Μακάριου και της επίδρασης την οποία ασκούσε στην ελληνική πολιτική ζωή (κυβέρνηση και αντιπολίτευση). Το μέγεθος της επιδραστικότητας του Μακάριου αυτονόητα είναι αδύνατον να μετρηθεί, μπορεί όμως να κατανοηθεί. Και το καλύτερο μέτρο κατανοήσεως της επιρροής του Μακάριου είναι ο υπουργός Εξωτερικών της κυβέρνησης Καραμανλή Σπύρος Θεοτόκης (1955-1956). Η αποστροφή του Θεοτόκη προς τον ηγέτη της Εθναρχίας –ορισμένες φορές απροκάλυπτη– επέφερε την αποπομπή του από το υπουργικό πόστο, μετά από παρέμβαση του ίδιου του Μακάριου.

Η τεράστια επιρροή του Μακάριου ουσιαστικά αναδεικνύει και τα όρια της ρητορικής της ΕΔΑ στο κυπριακό. Η ΕΔΑ με αφορμή το κυπριακό μπορούσε να τα βάλει με την κυβέρνηση, την υπόλοιπη αντιπολίτευση και να κερδίσει τις εντυπώσεις από την αντιπαράθεση (συνήθως τις κέρδιζε), δεν μπορούσε όμως να τα βάλει με τον Μακάριο. Ακόμη και εάν διαφωνούσε με τον Μακάριο, ελάχιστα φορές στη υπό μελέτη δεκαετία το έδειξε. Ήξερε πολύ καλά ότι η ευθεία αντιπαράθεση με τον Μακάριο ισούταν, λόγω της υψηλής δημοφιλίας του ηγέτη του κυπριακού αγώνα, με πολιτική αυτοκτονία.

Στην προσπάθεια να μετρηθεί ο αντίκτυπος του λόγου της Αριστεράς στο κυπριακό αντιπαραβάλλεται με την «κυπριακή ρητορική» της υπόλοιπης αντιπολίτευσης. Θα προσέξει ο αναγνώστης ότι σχεδόν σε όλες τις φάσεις του κυπριακού ζητήματος από την ίδρυση της ΕΔΑ (1951) μέχρι το 1959 υπερέχει το κόμμα της Αριστεράς έναντι της αντιπολίτευσης. Όσο και αν ήθελε –και το ήθελε πολύ– η αντικομμουνιστική αντιπολίτευση δεν κατάφερε να φθάσει τους υψηλούς τόνους της ΕΔΑ στο κυπριακό. Ο λόγος: Η αντικομμουνιστική αντιπολίτευση δεν ήταν διατεθειμένη, ούτε καν τολμούσε, να συγκρουστεί με τη Δύση για χάρη του κυπριακού (σε αντίθεση με την ΕΔΑ). Και από τη στιγμή που η υπεράσπιση του κυπριακού απαιτούσε αντιδυτική διάθεση (εφόσον η Δύση ήταν ενάντια στο αίτημα αυτοδιάθεσης), η αντικομμουνιστική αντιπολίτευση έχασε με τα χέρια ψηλά από την ΕΔΑ. Είναι δύο θέματα πάντως τα οποία θα άξιζαν περισσότερη έρευνα και εμβάθυνση: η επιρροή του Μακάριου στην ελληνική πολιτική ζωή και η στάση της αντικομμουνιστικής αντιπολίτευσης στο κυπριακό κατά τη δεκαετία του '50.

Η στάση της ΕΔΑ στο κυπριακό έχει τύχει πάντως της προσοχής της ιστορικής έρευνας, με αποτέλεσμα να προκύψουν ορισμένες διεισδυτικές αναλύσεις και εκτιμήσεις γύρω από το θέμα. Ξεχωρίζω το βιβλίο του Ευάνθη Χατζηβασιλείου, *Στρατηγικές του Κυπριακού. Η δεκαετία του 1950*, Αθήνα 2005¹, το πρώτο επι-

¹ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Στρατηγικές του Κυπριακού. Η δεκαετία του 1950*, Αθήνα 2005

στημονικό κείμενο το οποίο επιχειρεί –αν και δεν ανήκει στις προτεραιότητες του βιβλίου– να ερμηνεύσει τη συμπεριφορά της ΕΔΑ στο κυπριακό, τα έργα του Γιάννη Στεφανίδη *En onόματι του Έθνους, Πολιτική κουλτούρα, αλτρωτισμός και αντιαμερικανισμός στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1945-1967*² και «Ανακτώντας τα “Πατριωτικά Διαπιστευτήρια”»: Ο πολιτικός λόγος της ΕΔΑ στο κυπριακό ζήτημα κατά τη δεκαετία του 1950»³ και το άρθρο του Πέτρου Παπαπολυβίου, «Η Ελλαδική Αριστερά και ο Αγώνας της ΕΟΚΑ. Μια πρώτη προσέγγιση»⁴. Το άρθρο του Παπαπολυβίου είναι από τα πρώτα επιστημονικά κείμενα στο οποίο δίνεται έμφαση στις σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς την πρόσληψη του αγώνα της ΕΟΚΑ ανάμεσα στην ελλαδική και κυπριακή Αριστερά. Επιπλέον, σημαντικές πληροφορίες για τις θέσεις της ΕΔΑ στο κυπριακό δίδονται και στα έργα των παλαιών δημοσιογράφων της *Αυγής*, του Σπύρου Λιναρδάτου⁵ και του Τάσου Τρίκκα⁶ και στη διατριβή του Αντώνη Αντωνίου με τίτλο *Ελληνική Αριστερά και Κυπριακό Ζήτημα στη δεκαετία του 1950*⁷.

Πριν προχωρήσουμε στο κυρίως κείμενο, είναι χρήσιμο να παρατεθούν ορισμένες πληροφορίες για τον πρωταγωνιστή του βιβλίου, την ΕΔΑ. Συγκεκριμένα, πληροφορίες για την ίδρυσή της, την ιδεολογική της ταυτότητα και την εχθρικήτητα με την οποία αντιμετωπίστηκε από τον υπόλοιπο πολιτικό κόσμο.

Η ίδρυση της ΕΔΑ – Ιστορικό πλαίσιο

Η ίδρυση της Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς (ΕΔΑ) τον Αύγουστο του 1951 δεν ήταν ξαφνική εξέλιξη. Αντίθετα, ήταν η κατάληξη της πρωτοβουλίας του έκνομου ΚΚΕ, η οποία ξεκίνησε λίγο μετά το τέλος του εμφυλίου με στόχο την κομματική ανασυγκρότηση της κομμουνιστικής Αριστεράς στο νέο μετεμφυλιακό πολιτικό περιβάλλον.

---

² Γιάννης Στεφανίδης, *En onόματι του Έθνους, Πολιτική κουλτούρα, αλτρωτισμός και αντιαμερικανισμός στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1945-1967*, Θεσσαλονίκη 2010

³ Γιάννης Στεφανίδης, «Ανακτώντας τα “Πατριωτικά Διαπιστευτήρια”»: Ο πολιτικός λόγος της ΕΔΑ στο κυπριακό ζήτημα κατά τη δεκαετία του 1950» στο Γρηγόρης Ψαλλίδας (επιμ.) *Γρηγόρης Φαράκος: Διαδρομές στην Ιστορία. Τόμος τιμητικός για τον Γρηγόρη Φαράκο. Μέρος Α'*, Κέρκυρα 2011, σ. 129-136.

⁴ Πέτρος Παπαπολυβίου, «Η Ελλαδική Αριστερά και ο Αγώνας της ΕΟΚΑ. Μια πρώτη προσέγγιση», στο Γ.Γ. Γιώρκας, Ν. Ελευθερίου, Μ. Χατζηνικολάου (επιμ.), *Επιστημονικό-Ιστορικό Συνέδριο. Πενήντα Χρόνια Μετά την Έναρξη του Απελευθερωτικού Αγώνα της ΕΟΚΑ. Μια ιστορική Αποτίμηση* (Πανεπιστήμιο Κύπρου – 15 Οκτωβρίου 2005), Λευκωσία 2006, 87-119.

⁵ Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα, Τόμος Α': 1949-1952, Τόμος Β': 1952-1957 και Τόμος Γ': 1958-1962*, Αθήνα 2009.

⁶ Τάσος Τρίκκα, *ΕΔΑ, 1951-1967. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς, Τόμος Α'*, Αθήνα 2009.

⁷ Αντώνης Αντωνίου, *Ελληνική Αριστερά και Κυπριακό Ζήτημα στη δεκαετία του 1950*, Διδακτορική διατριβή κατατεθειμένη στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών. Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Βόλος 2015.

Το κόμμα της ΕΔΑ φιλοδοξούσε να αποτελέσει τον νόμιμο πολιτικό φορέα εκπροσώπησης της Αριστεράς και να καλύψει το κενό του ΚΚΕ. Ήταν εγχείρημα από την αρχή δύσκολο, καθότι η ΕΔΑ καλούνταν να δράσει σε περιβάλλον εχθρικό προς την Αριστερά, στο οποίο προτεραιότητα των νικητών του πολέμου ήταν η άσκηση καταπίεσης στους ηττημένους⁸. Συγκεκριμένα, οι οπαδοί της Αριστεράς ήταν διαρκώς θύματα διωγμών, εκτοπίσεων, φυλετικών και κρατικών διακρίσεων και βρίσκονταν υπό διαρκή επιτήρηση. Στο καθεστώς διακρίσεων η ιδιότητα του μη κομμουνιστή θεωρούνταν κυριολεκτικά προσόν. Προκειμένου να βρεις δουλειά, οποιαδήποτε δουλειά, ακόμη και οδοκαθαριστής, θα έπρεπε να έχεις το πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων⁹. η πιστοποίηση δηλαδή ότι ένας πολίτης δεν ήταν κομμουνιστής ή συμπαθών του κομμουνισμού¹⁰. Ακόμη και φίλο να είχε κανείς κομμουνιστή ήταν αρκετό για να του στερήσει το πολύτιμο πιστοποιητικό¹¹. Βέβαια, πολύ γρήγορα, από το 1950 μέχρι το 1952, εισήχθησαν «μέτρα ειρηνεύσεως», δηλαδή θεσπίστηκαν νόμοι οι οποίοι άμβλυαν τις συνέπειες του εμφυλίου. Αυτό όμως δεν σήμαινε ότι η πολιτική των διακρίσεων κατά των αριστερών έπαψε να ισχύει, τουναντίον¹².

Η ίδια η ΕΔΑ γεννήθηκε υπό αστυνομική επιτήρηση, θεωρούμενη πράκτορας του υπό απαγόρευση ΚΚΕ, διαρκώς τα μέλη της δρούσαν υπό τον φόβο της ανά πάσα στιγμή απαγόρευσης του κόμματος¹³. Ο φόβος της απαγόρευσης του κόμματος δεν ήταν παράλογος, ήταν υπαρκτός, αν αναλογιστεί κανείς ότι μόλις τον Ιανουάριο του 1952 η αστυνομία έκλεισε τα γραφεία του δημοσιογραφικού οργάνου του κόμματος, *Δημοκρατική*¹⁴, λόγω της υπερασπιστικής γραμμής της εφημερίδας προς τον Μπελογιάννη κατά τη διάρκεια της δίκης του¹⁵.

⁸ Κώστας Τσουκαλάς, *Η ελληνική τραγωδία. Από την απελευθέρωση ως τους συνταγματάρχες*, Αθήνα 1981, σ. 102

⁹ Αντώνης Λιάκος, *Ο ελληνικός 20^{ος} αιώνας*, Αθήνα 2020.

¹⁰ Κώστας Κωστής, «Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας». *Η διαμόρφωση του νεοελληνικού κράτους 18^{ος}-21^{ος} αιώνας*, Αθήνα 2013, σ. 722.

¹¹ Βαγγέλης Καραμανωλάκης, *Ανεπιθύμητο παρελθόν. Οι φάκελοι κοινωνικών φρονημάτων στον 20^ο αιώνα και η καταστροφή τους*, Αθήνα 2019

¹² Πολυμέρης Βόγλης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας. Οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*, Αθήνα 2004, σ. 327-328.

¹³ David Close, *Ελλάδα 1945-2004. Πολιτική, Κοινωνία, Οικονομία*, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 156.

¹⁴ Τη *Δημοκρατική* ως δημοσιογραφικό όργανο της ΕΔΑ αντικατέστησε η *Αυγή*. Το πρώτο φύλλο της *Αυγής* κυκλοφόρησε στις 24 Αυγούστου 1952, στην αρχή εβδομαδιαία και σε διάστημα δύο περίπου μηνών κυκλοφόρησε ως καθημερινή, με διευθυντή τον Βασίλη Εφραϊμίδη και αρχισυντάκτη τον Τάσο Χαϊνούλου. Τα πρώτα γραφεία της *Αυγής* βρίσκονταν στην Ομήρου και Πανεπιστημίου, Αθήνα. Γιώργος Α. Λεονταρίτης, *Η δημοσιογραφία και η λογοτεχνία της Αριστεράς. Αναζητώντας τη χαμένη Αριστερά*, Αθήνα 2014, σ. 208.

¹⁵ Μιχάλης Π. Λυμπεράτος, *Από το ΕΑΜ στην ΕΔΑ. Η Ραγδαία Ανασυγκρότηση της Ελληνικής Αριστεράς και οι Μετεμφυλιακές Πολιτικές Αναγκαιότητες*, Αθήνα 2011, σ. 429-432 και Λεονταρίτης, *Η δημοσιογραφία και η λογοτεχνία της Αριστεράς*, σ. 147-152.

Μέσα στις αντιξοότητες η ΕΔΑ διακήρυξε πρωταρχικό της στόχο την αντικατάσταση του μετεμφυλιακού αντικομμουνιστικού περιβάλλοντος από ένα περιβάλλον όπου όλοι οι πολίτες θα απολάμβαναν πλήρη ισότητα και ελευθερίες απέναντι στον νόμο. Γι' αυτό και η ΕΔΑ έθεσε ως προτεραιότητα την ικανοποίηση αιτημάτων όπως η απελευθέρωση όλων των εξόριστων, κατάργηση των πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων και επαναφορά στις θέσεις εργασίας όλων των υπαλλήλων οι οποίοι είχαν απολυθεί λόγω του πολιτικού τους προσανατολισμού.

Βοηθητικό ρόλο στην κατανόηση του ρόλου και της συμπεριφοράς της ΕΔΑ έχει η επισήμανση της επιρροής του ΚΚΕ στο νέο κόμμα. Η ΕΔΑ όταν ιδρύθηκε ήταν ουσιαστικά συνασπισμός κομμάτων και προσωπικοτήτων¹⁶ (Δημοκρατικός Συναγερμός, Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδος, Αριστεροί Φιλελεύθεροι, Δημοκρατικό Ριζοσπαστικό Κόμμα, Ένωση Δημοκρατικών Αριστερών¹⁷). Αν και το πρακτικό ίδρυσης έκανε λόγο για πλήρη ισοτιμία των κομμάτων τα οποία αποτελούσαν την ΕΔΑ, στην πραγματικότητα το νέο κόμμα ήταν υπό τον έλεγχο του ΚΚΕ. Η ΕΔΑ άλλωστε είχε δημιουργηθεί με πρωτοβουλία του ΚΚΕ. Επιπλέον, τα μέλη της ΕΔΑ ήταν κατά μεγάλη πλειοψηφία οπαδοί του ΚΚΕ. Αναμενόμενα, ο αρχηγικός πυρήνας της ΕΔΑ αποτελείτο κυρίως από στελέχη του ΚΚΕ τα οποία είχαν διπλή ταυτότητα: αυτή του ΚΚΕ και της ΕΔΑ¹⁸. Καθόλου τυχαίο ότι μετά τις εκλογές του '51 τα κόμματα τα οποία υπέγραψαν το πρακτικό ίδρυσης της ΕΔΑ αποχώρησαν εξαιτίας της αυξητικής επιρροής του ΚΚΕ και του έντονα παρεμβατικού ρόλου του στο νέο κόμμα¹⁹. Δύσκολα άλλωστε το ΚΚΕ μπορούσε να αποκρύψει ότι στόχος του ήταν ο απόλυτος έλεγχος του κόμματος²⁰. Γι' αυτόν τον σκοπό, δημιούργησε δίαυλους επικοινωνίας και εποπτείας της ΕΔΑ ασκώντας επιρροή στον καθορισμό της γραμμής του κόμματος²¹. Παρ' όλα αυτά, στην υπό μελέτη δεκαετία η ΕΔΑ δεν έδρασε ως άβουλο υποκατάστατο του ΚΚΕ, όπως θα το ήθελε το τελευταίο²². Υπήρχαν αποκλίσεις ανάμεσα στα δύο κόμματα, ορισμένες δε αποκλίσεις αφορούσαν, όπως θα αποδειχθεί, και το κυπριακό. Αν

---

¹⁶ Ιωάννα Παπαθανασίου, *Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά. 1951-1967. Το αρχείο της*, Αθήνα 2001, σ. 26. Περισσότερα για τις διεργασίες ίδρυσης της ΕΔΑ βλ. Λυμπεράτος, *Από το ΕΑΜ στην ΕΔΑ*, Τρίκας, *ό.π.*, σ. 70-140 και Τάσος Βουρνάς, *Η διάσπαση του ΚΚΕ. Ιστορικό σχέδιασμα μιας 30ετίας από το τέλος του εμφυλίου πολέμου ως τα γεγονότα του Φλεβάρη του 1968*, Αθήνα 1983, σ. 9-28.

¹⁷ Λυμπεράτος, *Από το ΕΑΜ στην ΕΔΑ*, σ. 128.

¹⁸ Λευτέρης Μαυροειδής, *Αγωνιστές. Η ελληνική Αριστερά χθες, σήμερα, αύριο*, Αθήνα 2002, σ. 33.

¹⁹ Γιώργος Α. Λεονταρίτης, *Από τον εμφύλιο στην Ε.Δ.Α. Τα άγνωστα παρασκήνια (1946-1953)*, Αθήνα 2001, σ. 121-125.

²⁰ Λευτέρης Μαυροειδής, *Οι δύο όψεις της Ιστορίας. Προσκήνιο και Παρασκήνιο στο Κομμουνιστικό Κόμμα*, Αθήνα 1999, σ. 490.

²¹ Κατερίνα Λαμπρινού, *ΕΔΑ, 1956-1967: Πολιτική και ιδεολογία*, Αθήνα 2017, σ. 20.

²² Γρηγόρης Φαράκος, *Μαρτυρίες και Στοχασμοί 1941-1991. 50 χρόνια πολιτικής δράσης*, Αθήνα 1993, σ. 106-107.

και θα πρέπει να ομολογήσουμε ότι είναι δύσκολο να προσδιορίσει κάποιος τον βαθμό αυτονομίας της ΕΔΑ από το ΚΚΕ.

Αυτό όμως που μπορεί να ειπωθεί με βεβαιότητα είναι ότι η υποστήριξη του ΚΚΕ προς την ΕΔΑ υπήρξε ευεργετική και ζημιογόνα ταυτόχρονα. Ευεργετική γιατί το ΚΚΕ μετέφερε τη δεξαμενή ψηφοφόρων του στο νέο κόμμα και προσέφερε την καθοδήγηση και πολύτιμη εμπειρία του στην προσπάθεια εδραίωσης της ΕΔΑ και δημιουργίας συμπαγούς κομματικού μηχανισμού. Ζημιογόνα, γιατί η παρουσία και μόνο του ΚΚΕ σήμαινε κινδύνους ως προς την επιβίωση του νεοσύστατου κόμματος. Ιδωμένη από τα αντικομμουνιστικά σύνολα ως «δημιούργημα του ΚΚΕ»²³ αυτομάτως αυτό σήμαινε ότι η ΕΔΑ αντιμετωπιζόταν ως εχθρός του έθνους, εσωτερικός εχθρός, πράκτορας της Μόσχας κτλ²⁴. Κληρονόμησε, με λίγα λόγια, το προπατορικό αμάρτημα του ΚΚΕ· έφερε το στίγμα του «εθνοπροδότη». Πάντως, ο πρόεδρος της ΕΔΑ, Ιωάννης Πασαλίδης, δεν προερχόταν από τις τάξεις του ΚΚΕ. Ήταν ηγέτης μίας από τις πολιτικές συνιστώσες της ΕΔΑ, του Σοσιαλιστικού Κόμματος Ελλάδος (ΣΚΕ). Συνδεόταν όμως από παλιά με το ΚΚΕ: το 1936 συνεργάστηκε με το Κομμουνιστικό Κόμμα και το Παλλαϊκό Μέτωπο και αργότερα εντάχθηκε στο ΕΑΜ²⁵.

Οι λέξεις στο έμβλημα της ΕΔΑ, Ειρήνη-Δημοκρατία-Αμνηστία, υποδήλωναν το πλαίσιο της εποχής στο οποίο ιδρύθηκε το νέο κόμμα. Οι λέξεις «Δημοκρατία» και «Αμνηστία» αντιστοιχούσαν στην ανάγκη κατάργησης του εχθρικού προς την Αριστερά μετεμφυλιακού καθεστώτος. Η λέξη «Ειρήνη» αντιστοιχούσε στην πιθανότητα ενός πυρηνικού πολέμου, ο οποίος τρομοκρατούσε τη μεταπολεμική Ευρώπη, και στην ταύτιση του κόμματος με το στρατόπεδο της παγκόσμιας ειρηνικής συμβίωσης. Χαρακτηριστικά: Στο πλαίσιο των φιλειρηνικών της διακηρύξεων η ΕΔΑ συμπεριέλαβε στις προγραμματικές της αρχές την αντίθεσή της στη συμμετοχή της χώρας στον πόλεμο της Κορέας και στην «αιμορραγία της ελληνικής στρατευμένης νεολαίας»²⁶ (συνολικά 4.700 Έλληνες αξιωματικοί και οπλίτες συμμετείχαν στον τρίχρονο πόλεμο, 1950-1953²⁷). Αντί της ανάμει-

²³ ΑΣΚΙ, Αρχείο Εθνικιστικών Ακροδεξιών Οργανώσεων και Αντικομμουνιστικών δραστηριοτήτων, κ. 188, φ. 1, «Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (Ε.Δ.Α). Όργανο του ΚΚΕ και του Διεθνούς Κομμουνισμού».

²⁴ Νάση Μπάλα, «Διαστάσεις και όψεις του εθνικού και αντεθνικού στην κομμουνιστική και αντικομμουνιστική προπαγάνδα της περιόδου 1936-1949-Η έννοια της εθνικής ενότητας» στο Χάγκεν Φλάισερ (επιμ.), *Η Ελλάδα '36-'49. Από τη δικτατορία στον εμφύλιο. Τομές και συνέχειες*, Αθήνα 2003, σ. 130-137.

²⁵ Γιάννης Παπαδημητρίου, *Η αναλαμπή της αριστεράς. Οκτώ συγκλονιστικές εκλογικές αναμετρήσεις 1950-1967. Η Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ) στο πολιτικό προσκήνιο*, Αθήνα 2001, σ. 29-30. και σ. 131-132.

²⁶ Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά, *Προγραμματικές Αρχές της Ε.Δ.Α.*, Αθήνα 1952, σ. 6.

²⁷ Περισσότερες πληροφορίες για τη συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο της Κορέας βλ. Γιώργος Καζαμιάς – Γιάννης Στεφανίδης (Πρόλογος-επιμέλεια-σχόλια. Εισαγωγή) *Γεώργιος Παγωμένος, Το*

ξης στον κορεατικό πόλεμο πρότεινε την ένταξη στο κίνημα ειρήνης το οποίο εδραιωνόταν εκείνη την περίοδο με τα λεγόμενα διεθνή συνέδρια ειρήνης (Βαρσοβία 1950, Στοκχόλμη 1951).

Πίσω από την αντίθεση της ΕΔΑ στην ενίσχυση των Ηνωμένων Πολιτειών στον κορεατικό πόλεμο (αρχικά ο ελληνικός στρατός στην Κορέα ήταν υπό τον έλεγχο των Ηνωμένων Εθνών, σχετικά γρήγορα όμως τέθηκε υπό αμερικάνικη διοίκηση²⁸), ήταν η διαφωνία του κόμματος στην προσκόλληση της εξωτερικής πολιτικής της χώρας στη Δύση. Η ΕΔΑ θεωρούσε ιδανική εξωτερική πολιτική την τήρηση ίσων αποστάσεων ανάμεσα στους δύο ψυχροπολεμικούς πόλους, χωρίς βέβαια να κρύβει τη συμπάθειά της στο σοβιετικό καθεστώς. Προς απογοήτευση του νεοσύστατου κόμματος, η πολιτική των ίσων αποστάσεων δεν είχε καμιά απήχηση πέρα από τους κύκλους της Αριστεράς. Οι πρώτες μετεμφυλιακές κυβερνήσεις επιβεβαίωσαν την προσήλωσή τους στη Δύση και επιπλέον προσπάθησαν να την ενισχύσουν. Ήδη από το 1949 η Ελλάδα απηύθυνε έκκληση στις ΗΠΑ για ένταξη στο ΝΑΤΟ²⁹, η βούληση ένταξης στο ΝΑΤΟ προερχόταν από την ανάγκη ενίσχυσης της ασφάλειας της χώρας υπό τον φόβο στρατιωτικής επίθεσης από τους βόρειους γείτονές της³⁰. Το χειρότερο βέβαια για την ΕΔΑ ήταν ότι η Ελλάδα ήταν βαθιά εξαρτημένη από τις ΗΠΑ την επαύριον του ελληνικού εμφυλίου, λόγω της οικονομικής βοήθειας της δυτικής υπερδύναμης προς τη χώρα από το 1947 και έπειτα³¹. Η οικονομική εξάρτηση σήμαινε και πολιτική εξάρτηση από τις ΗΠΑ, σε σημείο οι Αμερικανοί να παρεμβαίνουν σε ζητήματα καθαρά εσωτερικά, όπως ο καθορισμός του εκλογικού συστήματος ή ακόμη και η επιλογή πρωθυπουργού³².

ημερολόγιο ενός Έλληνα στρατιώτη στον πόλεμο της Κορέας. Ιανουάριος-Νοέμβριος 1953, Αθήνα 2004, σ. 21-111.

²⁸ Στο ίδιο, σ. 45-46.

²⁹ Γιάννης Στεφανίδης, *Από τον Εμφύλιο στον Ψυχρό Πόλεμο. Η Ελλάδα και ο Συμμαχικός Παράγοντας (1949-1952)*, Αθήνα 1999, σ. 31.

³⁰ Γιάννης Στεφανίδης, «Οι εξωτερικές σχέσεις της Ελλάδας 1949-1955. Σε αναζήτηση Ασφάλειας» στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Σύγχρονος Ελληνισμός. Από το 1941 έως το τέλος του Αιώνα. Τόμος ΙΣΤ'*, Αθήνα 2000, σ. 238.

³¹ Για την ανάμειξη των Αμερικανών στην πολιτική ζωή της Ελλάδας κατά τα πρώτα μετεμφυλιακά χρόνια βλ. John O. Iatrides, «Αμερικάνικες παρεμβάσεις στην Ελλάδα του πρώιμου Ψυχρού Πολέμου: Η αναζήτηση του “ισχυρού ανδρός” και η “λύση Παπάγου” στο Νίκος Μαραντζίδης, Ιάκωβος Μιχαηλίδης και Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Η Ελλάδα και ο Ψυχρός Πόλεμος: επεκτείνοντας τις ερμηνείες*, Αθήνα 2018, σ. 19-48 και Γιώργος Σταθάκης, «Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ στην Ελλάδα» στο Θανάσης Δ. Σφήκας (επιμ.), *Το Σχέδιο Μάρσαλ. Ανασυγκρότηση και διαίρεση της Ευρώπης*, Αθήνα 2011, σ. 307-308.

³² William H. McNeill, *Η μεταμόρφωση της Ελλάδας μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*, Αθήνα 2017, σ. 165-166.

Αναφορικά με το κυπριακό, δεν ήταν στις κύριες ανησυχίες της ΕΔΑ στα πρώτα της βήματα. Εξάλλου το κυπριακό δεν ήταν στις αρχές της δεκαετίας του '50 μείζων θέμα της πολιτικής σκηνής στην Ελλάδα. Αυτό δεν σήμαινε όμως ότι αδιαφορούσε. Το ιδρυτικό κείμενο της ΕΔΑ συμπεριέλαβε, όπως θα δούμε στο δεύτερο κεφάλαιο, αίτημα ευόδωσης των πόθων του ελληνικού λαού στην Κύπρο.